וכאן אין אישיותו של העורך או המגמה עשויות לשנות הרבה. רק לילדים אפשר לספר, שיש בינינו אנשים, הרודפים את היצירה החדשה ודוחקים את רגלי ה«צעירים» – שיש «תהום» כביכול בין «הישן» ובין «החדש». אין צוררים לצעירים כצעירים עצמם. הסבה היא פשוטה ומעציבה הרבה יותר. יש התרשלות ושפלות־ידים, יש התרחקות והתפוררות, שכולנו אשמים בהן – «הזקנים» ו«הצעירים» יחד.

הנה הם הרעיונות, שעלו במוחי בשעה שישבנו בעשרותינו באולם הגדול של «אוהל שם». תמימות היא, כמובן, מצדי, ובכל־זאת נדמה לי, שאילו היינו משתמשים בפנה זו והיינו באים לעתים קרובות יותר במגע ומשא זה עם זה, אפשר שהיה מתרחש הנס, ואשר לא הצליח עד עתה בכל הנסיונות שנעשו – היה מצליח הפעם.

י. פ.

עַל הַהִיסְטוֹרְיוֹן

מאת פ. לחובר

לזֵכר י. נ. שמחוני, במלאת שלש שנים למותו.

את ההיסטוריון רואים בני־אדם כמי שפרש מן החיים והלך והשתטח על־פני קברים. הם רואים אותו בבחינת נזיר־עולם, שהכביד שערו והוא יושב בתא־כלאו וכותב וחותם את סדר הדורות, דמות הנזיר, שבחשכת ימי־הבינים היה הוא המאיר בפנסו הקטן על־פני קורות הזמן והיה רושם על מגילות־הקלף את דברי־הימים – הדמות הזאת הולכת ונגררת כצל אחרי ההיסטוריון. אולם גם הנזיר, שהיה רושם את מאורעות זמנו בתוך חדר־כלאו, לא היה נזיר־הנזירים. גם הוא היה בעל נפש ערה, המקשיב לדופק העת, ער היה בין הישנים ומדליק את אורו ומבקש בו את נתיב החיים ומהלכם. החיים עוברים לפני עיני רוחו והוא מזין בהם את נפשו.

העמים שרוחניותם נוטה אל הנזירות אין להם היסטוריה. ספרות ההודים העתיקה, העשירה ביצירות של דמיון ובחזון רוחני, אינה יודעת כמעט את ההיסטוריה. אין המעשים והמאורעות ממשיים די צרכם בתפיסת־עולם זו ואין להם קיום של ממש. חלום עובר הם, צל עף על־פני ההויה. גם ההשקפות הנוטות הרבה אל הפסימיזם אינן נוטות אל ההיסטוריה. מה ערך יש לכל מעשי בני־אדם, אם לחייהם כולם אין ערך. ולכן הפרו ביחוד את ההיסטוריה אלה שהאמינו בחיים, אלה שבקשו ומצאו לחיים מטרה ותכלית. הֶגֶל, שראה את דרך החיים כדרך השכל ומצא תכלית נעלה ונשגבה לחיים, הוא שהפרה ביחוד את ההיסטוריה בתקופה החדשה. הוא, האופטימיסטן הקיצוני, ולא שופנהויאר, הפסימיסטן הקיצוני. לשופנהויאר כל ענין ההיסטוריה הוא נחות דרגא. מלא הוא טעויות, תרמית, הבל וריק. גם גדולי ההיסטוריה החדשה הם אלה, שהרגישו הרבה והדגישו את כח החיים בהויה, את ה«ויטליסמוס», ובין אם ראו את הכח הזה כפודה ומציל את האנושיות ובין אם ראו אותו ככח טרגי, המסַבך את הקשרים בעולם ומביא את העולם לידי סבך, נטו אחרי הכח הזה.

ההיסטוריונים הראשונים (הֶרוֹדוֹטוֹס ועוד) הגיעו לידי ידיעות על מה שנעשה בארצות רחוקות על־ידי נסיעות, לרוב מסוכנות מאד. ובכל היסטוריון של אמת יש קצת מתשוקת הנסיעה הזאת למקומות רחוקים, מתאות החדוש וגלוי החדשות שלא נשמעו עוד ולא שערון בני־אדם. חיים נעלמים הוא רוצה לחשוף. ההיסטוריון בזמן העתיק הסתפק גם באגדות ושמועות, כמו שהיו לו למקור נאמן שיחות זקנים וישישים; אולם עוד בזמן העתיק היתה ההיסטוריה לחֵקר, כי את האמת על־דבר החיים שעברו רוצה האדם לדעת. הרי זה דומה למי שמסתכל בזיו־איקונין של בן־אדם ידוע לו, מפי ראיה או שמועה, והרי הוא רוצה לראות את צלמו הנכון. וזה אשר הבדיל עוד בזמן העתיק בין ההיסטוריון ובין האֶפִּיקן, זה החי גם הוא על השמועות ועל האגדות ומוסר אותן בצורה כללית, טפוסית־אנושית. בכל האמונה שהאמינו בני־אדם בימים קדומים באגדות ידעו או לפחות הרגישו, כי האמת היא אמת אגדית, כמו שמרגיש זאת בימינו גם הילד, המאמין באגדות ומבדיל בכל־זאת תמיד בין אמת של אגדה ואמת של מציאות.

ההיסטוריון האמתי חי תמיד בעולם העובדות. הוא נכנע בפני מעשה שהיה. פְּרַגְמַטִיסְטָן הוא על־פי טבעו. משתמש הוא לפעמים בכל מיני שיטות שכליות כדי לברר עובדה זו או אחרת, כדי להוציא מגנזי־החושך מעשה זה או אחר. אולם יסודו ועיקרו הוא המעשה – וכל השאר הוא רק אמצעי נכון או בלתי־נכון למעשה זה, קשר של קיימא או לא של קיימא. ולכן גדול ורב הוא הערך שנותן ההיסטוריון לדוקומנט. אין כמוהו מכריע בדברים.

ההיסטוריה היא על־פי טבעה הנגוד להפשטה, וזה הנותן מקום לחכוכים ולוכוחים שבין אנשי ההיסטוריה ואנשי המחשבה, בין הפילולוגים והפילוסופים. כידוע, בטא הרבה את הוכוח הזה ניטשה, מי שהיה פילולוג ופילוסוף גם יחד, איש ההיסטוריה ואיש המחשבה. הרבה מן הטרגיות שבאפיו מקורה בטרגיות הזאת של הפילוסוף בעל הדמיון, המרקיע שחקים, ובעל ההכרה ההיסטורית בגוף אחד. אצלנו היה לפה לטרגיות הזאת ברדיצ'בסקי. גם הוא היה קשור לקדמוניות ולהיסטוריה על־פי טבעו, והיה איש בעל המית הרוח, נוטה כולו להתרוממות המחשבה.

המחשבה להיסטוריון היא עובדה ככל אחת העובדות. היא תחנה ידועה בדרך החיים. ההיסטוריון מהטפוס הנקי אינו נוטה לתת לה ערך מכריע על שאר גלויי החיים. ולכן אין ההיסטוריון על־פי טבעו חוזה עתידות, רואה דברים שלא היו עוד, דברים שיסודתם רק ברעיון ובמחשבה בלבד. ההיסטוריון הוא «חוזה לאחור», כפי מה שאמרו כבר אחרים. במה שהיה הוא רואה ומגלה את החיים הממשיים, חיי האמת. שם הוא מגלה את הצפונות. מצוֹה שם את החיים ואת הברכה.

ההיסטוריה לפני התחברה עם הפילוסופיה, קודם שהיתה בעולם הפילוסופיה של ההיסטוריה, היתה נוטה להביע רק את הרעיון העממי, את זה שהביע תמיד ממילא, בלי הדגשה יתירה, גם האֶפוס, את זה שהביעה ממילא תמיד גם השירה. ההיסטוריה העברית הקדומה מביעה בעיקר את רעיון האופטימיזם של העם. הדברים נוטים תמיד לצד הטוב, נגמרים בהצלחה, בהצלחת היחיד, או לעתים יותר קרובות – בהצלחת הכלל. גם המפלה הזמנית היא תמיד לשם נצחון, הירידה צורך עליה היא. בזה מתבטא האופטימיזם העברי היסודי, המעין השופע תשוקת־החיים במדה כזו, עד לבלי הכיר את הוית החיים, עד לבלי דעת את גבולותיהם. גבולות העבר והעתיד כאילו התערבו פה, טושטשו, אם מעט ואם הרבה. הרצון לעתיד והתשוקה אליו

כאילו פרשו פה את מצודתם גם על העבר, השקפת־עבר שלמה מזו היא השקפת ההיסטוריונים היונים העתיקים, שגם הם מביעים את הרעיון העממי שלהם, זה שהביעה אותו גם השירה היונית העתיקה, מקנאים הם האלים באשרם של בני־האדם, זה הוא הרעיון שהביע אותו ההיסטוריון היוני הגדול הראשון, הרודוטוס, ואין בעולם הצלחה בת־קיימא, בלי חלוף, יש חוק של עליה וירידה, של חלוף ותמורה, ההיסטוריון כאילו שאב את הרעיון הזה גם מעמקי השקפתו ההיסטורית, הרואה ומראה, כי «אין לך דבר קיים בעולם כמו התמורה». ומאלף מאד בנידון זה הספור, שמספר הרודוטוס על־דבר פגישת קרזוס וסולון, שהמלך שאל את החכם: מי הוא, לפי דעתו, המאושר בבני־אדם, הוא היה בטוח, כי סולון ימצא אותו למאושר ביותר, אולם סולון מצא למאושר בבני־אדם את אחד בהם, שהצליח בחיי־ביתו, האריך ימים וגם מת בהצלחתו, וגם את המדרגה השניה בהצלחה ראה בבני־אדם שהצליחו במותם, ובחיי קרזוס, המושל בכפה, לא ראה את ההצלחה. «האותי, קרזוס, היודע את קנאת האלים ואת החליפות והתמורות ברוחם, אתה שואל לגורל האדם? בחיי האדם הארוכים עליו לשאת הרבה ולדעת הרבה מאשר לא יאבה לדעתו, את ימי שנותינו אני רואה שבעים שנה, שבעים שנה אלה הם חמשה ועשרים אלף ומאתים יום, ועדיין אין אני מונה את חדשי העבור, ואם נוסיף עוד אחת לשנתים חודש אחד, שלא להביא בלבול בסדר הזמנים, יש עוד בשבעים שנה שלשים וחמשה חדשי־עבור, שהם אלף וחמשים יום, בכל הימים האלה, שהם בשבעים שנה ששה ועשרים אלף ומאתים וחמשים יום, אין לך יום אחד שיהיה דומה בחיינו לחברו».

בדברים האלה, שנתן ההיסטוריון בפי סולון, הביע גם את מחשבת הצופה ההיסטורי, את המחשבה הבלתי־אמצעית כמעט של האדם, המסתכל ורואה לפניו שטחי־זמן גדולים, רואה את המעלות והמורדות שבהם, את העליות והירידות, בלי שהוא נותן את דעתו לראות את מה שאיננו, בדרך־הלוכה של מחשבת־ההיסטוריה הזאת, הבלתי־אמצעית כמעט, היא נפגשה גם עם ה מ ח ש ב ה, עם הפילוסופיה, ובוא וראה: היא לקחה מן המחשבה לרוב את זה המאריך את ימי קיומה, את זה המבטיח לה קיום גם מעבר לקיום שלה, את זה הנותן לה «המשך». כשההיסטוריה נזדווגה למחשבה היא לרוב מלאה אמונה, אופטימיסטית היא לרוב, בת פתוס היא, מוליכה היא כמעט תמיד ברגש רב אל התכלית הנעלה, היא שואבת אז כחות מדרך העבר שלה הארוכה, מעלה גלים ממעמקי־מעמקיה ומתרוממת עליהם.

האם אין ההיסטוריה אוהבת חיים?

שִׁירִים

לְאַחַת מִבְּנוֹת־הַדּוֹר

יָדַעְתִּי, הָאָחוֹת, כִּי לֹא מַגַּע־יָדִי
יִמְחֶה בְּרֹב חָכְמָה עַנְנַת־עַד כְּבֵדָה,
עַל צְחוֹר מִצְחֵךְ עֵיף הַשְׁכִּין חֲזוֹן־פְּחָדִים,
חָזִית כֻּאֲנוּסָה לְדוֹר־הָעֲקֵדָה.

חֲזוֹן־פְּחָדִים יִבָּךְ בִּלְבָבֵךְ, אִם הָאָדָם:
אֶחָד אֶחָד בָּנַיִךְ מוּקָעִים יוֹמָם וָלָיְלָה.
מֵהֶם מוֹתָם אַחַר, מֵהֶם מוֹתָם קָדָם —
בּוֹדֶדֶת בְּעוֹלָם, אַתְּ אִם אֵין יֶלֶד חַי לָהּ.

וְאַתְּ, גְּדוֹלַת־עֵינַיִם, צוֹפָה קֵץ־הַיָּמִים,
כְּמוֹ אַחֲרוֹנָה לְעֵת יִקְפָּא הַשֶּׁמֶשׁ.
גּוֹאֶלֶת אֵין־אוֹנִים! רַק מַבָּטִים קָמִים
תָּחוּגִי כָּל זוֹעֵק אֵלַיִךְ בֹּקֶר, אֶמֶשׁ.

מֵתַיִךְ לֹא יְחִיוּ, לֹא יִמָּלֵט הֶחָי.
בְּגֶדֶה בָךְ תְּעוּדָתֵךְ: מָשִׁיחַ לֹא תֵלֵדִי.
רַחַקְתְּ חַיָּה לַסֶּלַע וְנֶצַח אֶל הַגַּיְא,
מְבַשֶּׂרֶת אֶל נוֹלָד, עוֹד לֹא תוּכְלִי־תֵרֵדִי.

בְּשׂוֹרַת אֶל יִוָּלֵד אֵין בָּךְ, אִשָּׁה רָפָה:
כְּקֶטֶן בָּנַיִךְ אַתְּ תּוֹעָה אִלְּמֵת וּקְדוֹשָׁה.
תִּדַּל כָּל נִחָמָה, תִּבֹּל עַל דַּל־שָׂפָה,
כִּי רַק כָּמוֹךְ אֻמְלַל אֶת מְנַחֵם וְלֹא־נוֹשָׁע.

סָבָתִי

יַבֶּלֶת כְּחַלְחָלָה עַל דַּל שְׂפָתֵךְ הַתַּחְתּוֹנָה
וְאַתְּ עוֹרָגָה עוֹד הַרְגִּיעֵנִי בְּנָשִׁיקָה,
כְּאִלּוּ לֹא כָרְעָה נַפְשִׁי כֵּן תַּחַת עֲוֹנָהּ
וּלְצַוָּארִי לֹא יִשְׁתָּרֵג מֵיתַר־הַחֲנִיקָה.

מֵיתַר־הַחֲנִיקָה לִי, לַמְשׁוֹמֵם בְּעוֹלָמוֹ,
וְאֵין תַּלְיָן, מִתַּחַת רֶגֶל הַהָדוֹם יָסִיט.
סָבָה, סָבָה חוֹלָה! נֶכְדֵּךְ יִקְרַשׁ דָּמוֹ,
כִּי מֵת הָאֱלֹהִים, אֵל אָב דּוֹמֵם, חָסִיד.

כְּרֹךְ קְטִיפָה קַרַחַת עָשְׂתָה עֵינֵךְ
וְלֹא תִרְאִי כָּל מוּם בִּי, רַק צִדְקַת־אָבוֹת.
וּבִשְׁתִּי כִּי אֵין חַיִן דַּק בֵּינִי לְבֵינֵךְ,
אַף נֶעֱלַמוּ מִמֵּךְ בְּנַפְשִׁי הֶחֳרָבוֹת.

לֹא אָב וְלֹא אֵם יִרְאוּנִי כִּרְאוֹתֵךְ אוֹתִי,
אַתְּ הָעוֹרָגָה נַטְלֵנִי כְּאֵם אֶת עוֹלָלָהּ.
יָדַעַתְּ כִּי שָׁפְרוּ חַיַּי וּמְאֹד יִרְחַק מוֹתִי
וְאַךְ חֻלִּי עוֹבֵר לִי זֹאת הַחֻלְחָלָה.

וְעַתָּה מַתְּ לִי, מַתְּ עָלַי, הוֹי, מִי יִקַּח מְקוֹמֵךְ?
לְמִי אוֹפִיעַ עוֹד שָׁלֵם פֶּה וּמִשְׁפָּר?
רַגְלַי מָעֲדוּ, וְאֵין לִי אֶל סוֹמֵךְ,
עַת כִּי תַּחְתַּי אֶפֶל וַעֲוֹנִי לֹא יְכֻפַּר.

ש. הלקין